

## Η Βιβλιοθήκη του Μουσείου Μπενάκη

**Πίτσα Τσάκωνα**  
Μουσείο Μπενάκη  
Υπεύθυνη Βιβλιοθήκης  
e-mail: library@benaki.gr

Η Βιβλιοθήκη του Μουσείου Μπενάκη ιδρύθηκε το 1931, χρονιά που εγκαινιάστηκε για πρώτη φορά το Μουσείο, το οποίο δωρήθηκε από τον ιδρυτή του Αντώνη Μπενάκη στο ελληνικό κράτος. Στεγάστηκε μέσα στο χώρο του Ιδρύματος και βασικό της πυρήνα αποτέλεσε η προσωπική συλλογή του μεγάλου αυτού ευεργέτη. Ξεκίνησε με μερικές εκατοντάδες εκδόσεων ιστορίας και τέχνης και σήμερα αριθμεί πάνω από 100.000 τόμους βιβλίων και περιοδικών που αποκτήθηκαν με αγορές, δωρεές και ανταλλαγές. Ο κύριος στόχος σύμφωνα με τον οποίο πλουτίζεται η Βιβλιοθήκη είναι η συγκέντρωση βιβλιογραφικών πηγών, οι οποίες υποστηρίζουν την επιστημονική έρευνα γύρω από τα μουσειακά εκθέματα και τις συλλογές των διαφόρων τμημάτων του Μουσείου, τα οποία αυξάνονται με θεαματικούς ρυθμούς. Πιο αναλυτικά περιλαμβάνει εκδόσεις τέχνης, ελληνικής και ξένης (ιδιαίτερα ισλαμικής), βιβλία ελληνικής ιστορίας, ελληνικής λογοτεχνίας, λαϊκής τέχνης και λαογραφικής παράδοσης, θρησκείας και οικονομίας. Ωστόσο την ιδιαιτερότητα της Βιβλιοθήκης, η οποία κατατάσσεται στις ειδικές και μάλιστα μη δανειστικές βιβλιοθήκες τέχνης, προσδιορίζουν οι πολύτιμες συλλογές των παλαιών και σπανίων εκδόσεων της (εικ. 1), το τμήμα με τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά χειρόγραφα της (εικ. 2), όπως επίσης και τα περιηγητικά κείμενα που διαθέτει.

Συγκεκριμένα έχουν καταχωρηθεί στη συλλογή πάνω από 450 χειρόγραφα που προέρχονται από τρεις πηγές: την ενότητα που δημιουργήθηκε από δωρεές και αγορές του Μουσείου Μπενάκη και εξακολουθεί να πλουτίζεται και σήμερα, την Παρακαταθήκη του Ταμείου Ανταλλαξίμων (προσφυγικά κειμήλια) και τη δωρεά Δαμιανού Κυριαζή. Το περιεχόμενο των χειρογράφων, τα περισσότερα των οποίων είναι ελληνικά, αρκετά αραβικά, λίγα караμανλίδικα και μερικά κοπτικά, έχει να κάνει με ευαγγέλια, ψαλτήρια, κείμενα και ομιλίες πατέρων, ρητορική και μαθηματάρια, εκκλησιαστική μουσική, νομοκάνονες και ερμηνείες ζωγραφικής.<sup>1</sup>

Στις παλιές και σπάνιες εκδόσεις συγκαταλέγονται έργα κλασικών συγγραφέων, συγγράμματα ελληνικής γραμματείας και βυζαντινής φιλολογίας που τυπώθηκαν από τις απαρχές της ανακάλυψης της τυπογραφίας (όπως είναι τα αρχέτυπα) αλλά και τους επόμενους αιώνες (15<sup>ος</sup>-19<sup>ος</sup> αι.). Ταξιδιωτικά βιβλία της ίδιας εποχής, τα οποία με την πλούσια εικονογράφησή τους, τις εντυπώσεις και μαρτυρίες που παρέχουν για τη μελέτη του νεότερου ελληνισμού στα δύσκολα χρόνια της τουρκοκρατίας και των άλλων ξένων κυριαρχιών, αποτελούν μοναδικές πηγές άντλησης πληροφοριών. Από τα κειμήλια και τους θησαυρούς του ελληνισμού της Μικράς Ασίας που περιήλθαν στο Μουσείο Μπενάκη, εκτός από τα χειρόγραφα, κατατέθηκαν και αρκετά βιβλία, όπως επίσης και έντυπα ευαγγέλια με χρυσοποικιλτες και ασημένιες βιβλιοδεσίες.<sup>2</sup>

Μετά την ανακαίνιση του Μουσείου και τα εγκαίνια που έγιναν τον Ιούνιο του 2000, η Βιβλιοθήκη παρέμεινε στον ίδιο χώρο, στο ημιυπόγειο του κτηρίου, ο οποίος αναμορφώθηκε και διευρύνθηκε για την καλύτερη λειτουργία της. Είναι ανοιχτή στο κοινό, η πρόσβαση και η χρήση του υλικού της είναι ελεύθερη στους μελετητές, οι οποίοι μπορούν να την επισκέπτονται καθημερινά από τις 9 το πρωί έως τις 3 το μεσημέρι, εκτός από το Σάββατο, την Κυριακή και τις επίσημες εορτές. Η συλλογή είναι αποδελτιωμένη και μηχανογραφημένη και οι ερευνητές μπορούν να συμβουλευούνται και το ηλεκτρονικό ευρετήριο και τον παραδοσιακό δελτιοκατάλογό της. Για την καλύτερη εξυπηρέτησή τους η Βιβλιοθήκη έχει ξεκινήσει αποδελτιώσεις άρθρων από περιοδικά, από πρακτικά συνεδρίων και αφιερωματικών τόμων. Το πρόγραμμα που ακολουθείται για την καταχώριση των εγγραφών στον υπολογιστή είναι το Advance και υποστηρίζεται από την Καναδική Εταιρεία Geac. Στις αρχές του 2008 θα είναι προσβάσιμος ο κατάλογος και από το Internet δεδομένου ότι έχει προχωρήσει η επεξεργασία της εισαγωγής των δεδομένων και της τεχνικής παρουσίασης της ιστοσελίδας.

Τα τελευταία πέντε χρόνια με την αύξηση των τμημάτων του Μουσείου και την απομάκρυνσή τους από το κεντρικό κτήριο, έχουν δημιουργηθεί παραρτήματα, τα οποία περιλαμβάνουν μεγάλες συλλογές βιβλίων τα οποία τους είναι απαραίτητα για εσωτερική χρήση και καλύτερη λειτουργία. Η καταλογογράφηση και η τακτοποίηση των βιβλίων αυτών γίνεται με βάση το ίδιο πρόγραμμα και με την εποπτεία της Κεντρικής Βιβλιοθήκης και ο κατάλογος είναι ενιαίος. Έτσι η Βιβλιοθήκη έχει αποκτήσει τα παραρτήματά της που είναι τα ακόλουθα: παράρτημα με 7.500 βιβλία και περιοδικά υπάρχει στην Πινακοθήκη Γκίκα<sup>3</sup> (Κριεζώτου 3), στα Ιστορικά Αρχεία με 5.000 τόμους (Κηφισιά, Εμμανουήλ Μπενάκη και Στεφάνου Δέλτα) στο Παιδικό Τμήμα με 6.000 τόμους Παλαιό Φάληρο, Τρίτωνος 1), στο Φωτογραφικό Αρχείο με 3.000 τόμους (Πλατεία Φιλικής Εταιρείας 15), στο Κέντρο Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής με 6.000 τόμους (Πειραιώς 138) και τέλος στη συλλογή Ευστάθιου Φινόπουλου με 16.000 τόμους (Σίνα 38). Η συλλογή Ευστάθιου Φινόπουλου είναι πολύ σημαντικό παράρτημα με παλιές και σπάνιες εκδόσεις, με εφημερίδες παράνομου τύπου της Κατοχής, με χάρτες και χαρακτηριστικά, με χειρόγραφα, έγγραφα και με φωτογραφίες.<sup>4</sup>

### **Δραστηριότητες της Βιβλιοθήκης**

Η Βιβλιοθήκη στο πλαίσιο όχι μόνο των ανταλλαγών, αλλά συμμετέχοντας στο γενικότερο παιδευτικό ρόλο του Ιδρύματος, έχει αναλάβει τις αποστολές εκδόσεων του Μουσείου Μπενάκη σε πανεπιστημιακά ιδρύματα, σχολεία, πνευματικά κέντρα, επαρχιακές και άλλες βιβλιοθήκες μετά από αιτήσεις των ενδιαφερομένων. Στο πλαίσιο επίσης της συνεργασίας μεταξύ των βιβλιοθηκών παραχωρεί διπλά αντίτυπα, τα οποία προέρχονται από δωρεές μετά από συνεννόηση και έχοντας τη σύμφωνη γνώμη των δωρητών. Συμμετέχει με το υλικό της σε διάφορες εκθέσεις ενδομουσειακές, αλλά και εκθέσεις που πραγματοποιούνται από άλλα μουσεία και φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό, αναλαμβάνοντας πολλές φορές την αρθογραφία των λημμάτων των έργων που δανείζει.<sup>5</sup> Συμβάλλει στο εκδοτικό έργο του Μουσείου με τη συγγραφή καταλόγων και αρθογραφιών σε διάφορα περιοδικά.

Η Βιβλιοθήκη συμμετέχει σε συνέδρια και ημερίδες με ανακοινώσεις και εισηγήσεις, παρακολουθεί σεμινάρια που αφορούν στην ανάπτυξη της τεχνολογίας και στα προγράμματα ψηφιοποίησης, παραχωρεί διαλέξεις και ομιλίες με παρουσιάσεις σημαντικών εκδόσεων της συλλογής και πραγματοποιεί ξεναγήσεις στο χώρο της Βιβλιοθήκης, εκθέτοντας παράλληλα μερικούς από τους σπάνιους θησαυρούς της.

### **Εξυπηρέτηση αναγνωστών**

Η Βιβλιοθήκη, όπως και κάθε βιβλιοθήκη Μουσείου, εξυπηρετεί και καλύπτει πρώτιστα τις ανάγκες του επιστημονικού προσωπικού που εργάζεται σ' αυτό, για την καταγραφή, χρονολόγηση και ταύτιση αντικειμένων των συλλογών του, επεξεργασία και προετοιμασία εκθέσεων, προετοιμασία για δημοσίευση καταλόγων και εκδόσεων. Οι συνεργάτες επομένως και οι εργαζόμενοι στο Ίδρυμα είναι οι κύριοι αναγνώστες της Βιβλιοθήκης οι οποίοι μάλιστα εξυπηρετούνται και με εσωτερικό δανεισμό.

Ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε, η Βιβλιοθήκη είναι ανοικτή και στο κοινό παρέχοντας κάθε δυνατή διευκόλυνση με επιτόπια ανάγνωση, παραχώρηση φωτοτυπιών, φωτογραφιών, διαφανειών, μικροφίλμ χειρογράφων. Υπάρχει πρόθυμη ανταπόκριση και βοήθεια στους ερευνητές οι οποίοι πολλές φορές εξυπηρετούνται με αλληλογραφία ή και τηλεφωνική επικοινωνία και δεν υπάρχει καμμία διάκριση στους αναγνώστες είτε αυτοί είναι απλοί μαθητές, σπουδαστές ή φοιτητές, εκπαιδευτικοί, πανεπιστημιακοί, επισκέπτες και φίλοι του Μουσείου. Παραχωρεί το υλικό της για κινηματογραφήσεις, τηλεταινίες, τηλεοπτικά προγράμματα, ντοκουμανταίρ. Επίσης για εικονογραφήσεις βιβλίων και εκπονήσεις διατριβών, για αναπαραγωγές εκδόσεων.<sup>6</sup>

Παρακάτω μνημονεύονται ενδεικτικά μερικές από τις πιο αξιόλογες εκδόσεις της Βιβλιοθήκης, είτε πρόκειται για αρχέτυπα, είτε για μνημειακά περιηγητικά κείμενα, είτε για αβιβλιογράφητες ελληνικές εκδόσεις, είτε για μοναδικά αντίτυπα που δεν υπάρχουν σε άλλες βιβλιοθήκες στην Ελλάδα.<sup>7</sup> Από τα αρχέτυπα σημειώνουμε το «**Μέγα Ετυμολογικόν**», το «**Σιμπλικίου**

**Μεγάλου Διδασκάλου Υπόμνημα εις τας δέκα κατηγορίας του Αριστοτέλους»** και το πρώτο έντυπο επιστολάριο του Αλδου Μανούτιου «**Επιστολαί διαφόρων φιλοσόφων, ρητόρων, σοφιστών**», τρία έργα που τυπώθηκαν στη Βενετία το 1499.<sup>8</sup> Από τα περιηγητικά έργα η συλλογή περιλαμβάνει την πρώτη λατινική έκδοση του πρώτου εικονογραφημένου με ξυλογραφίες βιβλίου, που κυκλοφόρησε στον κόσμο, με τίτλο «**Peregrinatio in terram sanctam**» του Bernhard von Breydenbach (Mainz 1486), τη μεγάλη, σε σχήμα folio, έκδοση «**Voyage a Athenes et a Constantinople**» του Louis Dupre (Paris 1825), το λεύκωμα «**La Grece, vues pittoresques et topographiques**» του Otto Magnus von Stackelberg (Paris 1834), το σπανιότατο δίτομο έργο «**Zur Erinnerung an die Reise des Prinzen Waldemar von Prussien nach Indien**» (Berlin 1853). Μερικές από τις αβιβλιογράφητες εκδόσεις, οι οποίες αποτελούν προσθήκες στην ελληνική βιβλιογραφία, όπως είναι το έργο του Αγάπιου Λάνδου «**Βιβλίον καλούμενον Γεωπονικόν**» (Βενετία, περίπου 1680), ο «**Πορτολάνος**» του Δημητρίου Τάγια (Βενετία 1729), η «**Κλημεντίνα ή ότι αναγκαία η μάθησις προς τας γυναίκας**» (Εν Αθήναις 1840). Σημειώνονται ακόμη μερικά μοναδικά αντίτυπα, τα οποία δεν υπάρχουν σε καμία βιβλιοθήκη στην Ελλάδα. Πρόκειται για το βιβλίο «**Il menologio di Basilio II (Cod. Vaticano Greco 1613)**» (Torino 1097), την τετράτομη έκδοση τέχνης, σε σχήμα μεγάλο folio, του Julius Lessing «**Die Gewebe-Sammlung des Koniglichen Kunstgewerbe-Museums**» (Berlin 1913) και το εξάτομο έργο του Arthur Upham Pope «**A survey of Persian art from prehistoric times to the present**» (London 1938-1939).

Αυτές ήταν μερικές από τις πολύτιμες εκδόσεις της Βιβλιοθήκης, μεγαλύτερο τμήμα των οποίων προέρχεται από τις δωρεές ευεργετών, ανθρώπων που αγαπούν το βιβλίο, αγαπούν τις βιβλιοθήκες γιατί πιστεύουν ότι μέσα από αυτές προωθούνται στους ερευνητές οι πληροφορίες και η γνώση, μέσα από αυτές γίνονται κτήμα στον καθένα, όλα αυτά τα θαυμαστά τεκμήρια της πνευματικής παρακαταθήκης των ανθρώπων. Τέτοιος βιβλιόφιλος και ευεργέτης ήταν και ο Αντώνης Μπενάκης, που χάρισε το Μουσείο Μπενάκη με τη Βιβλιοθήκη του στο ελληνικό έθνος, μια συλλογή που πλουτίστηκε και μεγάλωσε με το ίδιο μεράκι και αυτή τη στιγμή αποτελεί τη μεγαλύτερη Βιβλιοθήκη που λειτουργεί μέσα σε Μουσείο, στον ελληνικό χώρο.

---

### Υποσημειώσεις

<sup>1</sup> Ένα τμήμα της συλλογής των χειρογράφων έχει δημοσιευθεί στον κατάλογο που συνέταξαν οι κυρίες (+) Ευρυδίκη, Λάππα-Ζίζηκα και Ματούλα Κουρουπού-Ρίζου με τίτλο *Κατάλογος ελληνικών χειρογράφων του Μουσείου Μπενάκη. 10<sup>ος</sup>-16<sup>ος</sup> αι.*, Αθήνα 1991. Έχει ήδη ξεκινήσει η επεξεργασία της αναλυτικής καταγραφής των υπολοίπων χειρογράφων του 17<sup>ου</sup>, 18<sup>ου</sup> και 19<sup>ου</sup> αι. από την κυρία Βενετία Χατζοπούλου.

<sup>2</sup> Μια πρώτη δημοσίευση των 70 ευαγγελίων έγινε από την Πίτσα Τσάκωνα, με τίτλο, «Τα έντυπα ευαγγέλια του Ταμείου Ανταλλαξίμων στη Βιβλιοθήκη του Μουσείου Μπενάκη», στο περιοδικό *Δελτίο των Φίλων του Μουσείου Μπενάκη*, τεύχος 1991.

<sup>3</sup> Η προσωπική συλλογή βιβλίων του ζωγράφου Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα είναι ήδη καταχωρημένη στο ηλεκτρονικό πρόγραμμα της Βιβλιοθήκης και μέσα από το πλούσιο υλικό της δημοσιεύτηκε μία εργασία για τον καλλιτέχνη από την Πίτσα Τσάκωνα με τίτλο *Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας, εργογραφία-βιβλιογραφία (1923-1996)*, Αθήνα, έκδοση Μουσείου Μπενάκη, 1997.

<sup>4</sup> Πρόσφατα συγκεντρώθηκαν σ' έναν κατάλογο μερικά από τα πιο σπάνια αντικείμενα της συλλογής, με αφορμή μια ξενάγηση στους Φίλους του Μουσείου Μπενάκη, με τίτλο «*Ξενάγηση στη συλλογή Ευστάθιου Φινόπουλου*», Αθήνα 2007.

<sup>5</sup> Για παράδειγμα σημειώνουμε την έκθεση που πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο Μπενάκη, με τα χειρόγραφα της Βιβλιοθήκης και τον κατάλογο που επιμελήθηκε ο Αγαμέμνων Τσελίκας με τίτλο, *Δέκα αιώνες ελληνικής γραφής, 9<sup>ος</sup>-19<sup>ος</sup> αι. Συλλογή χειρογράφων*,

---

Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 1977. Επίσης τη συμμετοχή της Βιβλιοθήκης στην έκθεση του Μεγάρου Μουσικής και στον ομώνυμο κατάλογό της με τίτλο, *Η Βενετία των Ελλήνων, Η Ελλάδα των Βενετών, Σημάδια στον χώρο και στον χρόνο*, Αθήνα 1999, με λήμματα και άρθρο από την Πίτσα Τσάκωνα.

<sup>6</sup> Ενδεικτικά σημειώνουμε την έκδοση που επιμελήθηκε ο Φίλιππος Ηλιού, *Άσμα πολεμιστήριον. Ανώνυμο έργο του Κοραή*, Αθήνα 1982, και στην οποία μετά από ένα εκτενές εισαγωγικό σημείωμα του επιμελητή, γίνεται η αναπαραγωγή της πρωτότυπης έκδοσης του 1800 που υπάρχει στη Βιβλιοθήκη.

<sup>7</sup> Ένα μέρος των παλαιών βιβλίων της συλλογής, συγκεκριμένα αυτών που τυπώθηκαν από το 1500 έως το 1700, δημοσιεύθηκε στον κατάλογο που επιμελήθηκε η Πίτσα Τσάκωνα με τίτλο, *Παλαιά έντυπα της Βιβλιοθήκης*, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 1985.

<sup>8</sup> Τα τρία αρχέτυπα της συλλογής δημοσιεύθηκαν στο έργο του Γιάννη Κόκκωνα, *Κατάλογος των αρχετύπων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, με ένταξη των αντιτύπων του Μουσείου Μπενάκη*, Αθήνα 1983.